

dopiero na końcu. Ale to „późne polskie wydanie *Zjadania bogów* jest ze wszystkich dotychczasowych najpełniejsze” — zapewnia Autor w przedmowie.

Dlaczego omawiam tę książkę, należącą przecież wyraźnie do nauki o literaturze i teatrze, na łamach RBL? Książka Jana Kotta zainteresowała mnie jako teolog i egzegeta i to przy okazji Roku Eucharystycznego w Polsce. Po prostu zafascynował mnie tytuł, nastąpiły skojarzenia, a potem poszukiwanie w księgarniach i życzliwość sprzedawcy „spod lady”... Nie omyliłem się. Autor dokonuje nie tylko analizy literackiej, do której wiele tekstów sam tłumaczy, ale bierze pod uwagę szerokie tło historyczno religijne. Cytuje prace J. G. Frazera, M. Eliadego, R. Girarda i wielu innych. Nacyzysty jednak odnosi się do tekstów biblijnych Starego i Nowego Testamentu. Już w pierwszym rozdziale następuje zbliżenie — jakże Kierkegaardowskie! — pomiędzy ofiarą Abrahama a ofiarą Ifigenii (ss. 12—15).

Najbardziej emocjonującą analizą jest esej o *Bachantkach*, tragedii Eurypidesa, a zwłaszcza stronicę porównującą ten „dionizyjski dramat pasyjny” (jak nazwał *Bachantki* E. R. Dodds) z chrześcijańską liturgią pasyjną i paschalną (zob. ss. 209—224). Autor wykazuje tu dużą erudycję i oczytanie w kwestiach teologicznych, co się nie często przytrafia młodym badaczom, którzy już nie mieli religii, łaciny i greki w szkole. Podstawą analiz tekstualnych jest archetypiczna metoda C. G. Junga, zwłaszcza jego *Das Wandlungssymbol in der Messe*. W ten sposób dionizyjskie pojęcia: *sparagmós* i *homofagia* (tzn. rozdzielanie na sztuki dzikich zwierząt i spożywanie surowego mięsa, jeszcze ciepłego od krwi) stają się niejako archetypem *fractionis panis et communionis*.

Autor pozostaje na pozycjach badacza literatury, nie udaje teologa, aczkolwiek w teologii ma dobre rozeznanie. Natomiast teolog, zwłaszcza liturgista, znajduje w książce Jana Kotta wiele pouczających analogii. „Spożywanie bogów, ryt aztecki, dionizyjski i wielkanocny — pisze Autor na s. 224 — są zwycięstwem nad śmiercią, tryumfalnym świętem ponowych narodzin, urodzajów i płodności. (...) Znakiem zmartwychwstania był pusty grób”. Teolog, zwłaszcza biblista i liturgista, wiele może skorzystać z pełnej erudycji książki prof. Jana Kotta. Jest ona przykładem, jak pogłębiona hermeneutyka tragedii greckiej może doprowadzić do hermeneutyki Biblii i liturgii chrześcijańskiej. Jest może ona również pewnego rodzaju *itinerarium spirituale* Autora: jak od rzeczy dawnych dochodzi się do współczesnych.

Kraków

KS. JERZY CHMIEL

C. G. MORINO *Catechesi e catechisti*, Edizioni Vivere in, Roma 1987 ss. 242.

Ewangelizacyjna postługa Kościoła obejmuje, obok wielu innych form, także szeroko pojętą katechezę. Samoświadomość ludu Bożego coraz wyraźniej akcentuje tę dziedzinę posłannictwa wobec świata, i co więcej poszukuje jej wydoskonalenia. Oczywiście niezbędne jest sięgnięcie najpierw do najbardziej teoretycznych podstaw katechezy i spełniających tę postługę nauczających. Tak rozumiane teoretyczne analizy nie są jednak dalekie od życia Kościoła, od jego zadań i misji nauczycielskiej i troski o zbawcze dzieło spełniane w czasach eschatologicznych.

Znany włoski autor C. G. Morino udostępnił ostatnio interesującą publikację poświęconą tej problematyce, która ukazała się w serii „Itinera”, jako jej trzeci tom. Szerzej jest on przede wszystkim znany jako autor sześcioletniego dzieła *Verbum Dei semen*. Prezentowana praca składa się z wprowadzenia i trzynastu rozdziałów, które z kolei dzielą się na mniejsze bloki treściowe.

Dla zobrazowania schematycznego treści warto podać w kolejności tytuły poszczególnych rozdziałów: 1. katecheza, 2. katecheza zapowiedzi, 3. katecheza inicjacji, 4. katecheza partycypacji, 5. katecheza transformacji, 6. katecheza uświęcenia, 7. słowo Boże, 8. słowo Jezusa, 9. słowo ludzkie, 10. pozycja człowieka, 11. wykształcenie katechetyczne, 12. katechizm, 13. katecheci.

Autor dotyka najbardziej podstawowych zagadnień tematycznych mieszczących się w problematyce katechezy. Interesujące jest, iż czyni to na szerokiej bazie biblijnej i pastyrycznej. Tą ostatnią widać wyraźnie w przypisach, pierwsza zaś jest czytelniejsza

w tekście narracji. Wielość aspektów teologii katechezy wskazuje, iż nie można jej widzieć w oderwaniu, jako samodzielnej posługę Kościoła, gdyż jest ona związana z całością posługi. Nakreślone linie fundamentalne stają się w obrazie autora, wręcz życiowymi i zwracającymi uwagę na potrzebę wierności katechezie, która nie może być zastąpiona inną posługą ewangelizacyjną. Wyraźną świadomość tego faktu miała szczególnie patrystyka i pisarstwo wczesnochrześcijańskie.

Włoski teolog zwraca uwagę na naturę katechezy w jej charakterze nauczycielskim. Ta zobowiązująca misja Kościoła nauczania, wymaga właściwej świadomości katechezy oraz katechetów. Do tego dochodzi jeszcze treść i jej forma. Tu na przykład autor podaje interesujące uwagi o katechizmie (por. s. 167—199). Ciekawe jest, iż C. G. Morino zwraca uwagę na samą problematykę dzieła teologicznego, jakim jest właśnie katechizm, a co mocno wyakcentował m.in. jeden z Synodów biskupów.

Zaproponowane przez omawiane dzieło uwagi o katechezie i katechetach posiadają jednak wiele elementów typowych dla widzenia tej posługi w realiach kultury współczesnej krajów zachodnich. Mimo sięgania, jak wspomniano do Pisma św., dochodzi do głosu jego świadomość zachowana w mentalności wschodniej Kościoła.

Prezentowane dzieło Morino jest interesującym opracowaniem starającym się przybliżyć teologiczne realia nauczania katechetycznego. Autor okazał się dobrym znawcą katechezy biblijnej w jej aspekcie teologicznym, a mniej historycznym. Cenne może być sięgnięcie do zawartych tam myśli zrodzonych z głębokich zainteresowań Kościoła, z życia nim i zastroskania o jego misję nauczającą w czasach współczesnych.

Warszawa

KS. ANDRZEJ FRANCISZEK DZIUBA

K. RICHTER, *Höre unser Gebet. Betrachtungen zu den Orationen der Sonntage und Hochfeste des Herrn*, Mainz 1988, Grünewald—Verlag, s. 136.

Liturgia zajmuje szczególne miejsce w kształtowaniu postaw, chociaż jej pierwszorzędym celem nie jest didakalia. Teksty eucharystyczne, które dzięki ustalonemu ryt-mowi powtarzania stanowią narzędzie kształtowania postaw o wyjątkowej randze. Teksty zaczerpnięte z części stałych czy też własnych mszy z dnia (OWMR, 41) mogą być przedmiotem studium, medytacji i homilii. Rozważanie tych tekstów wzbogaca wewnątrznie wszystkich uczestników zgromadzenia liturgicznego. Istnieje cały szereg pomocy do rozważania tekstów mszału. Na łamach kwartalnika „Collectanea Theologica” w latach 1979 (z. 3, 4), 1980 (z. 1, 2, 3) i 1981 (z. 1, 2) ks. J. Miazek, ks. J. Janicki i ks. Cz. Krakowiak omawiali kolekty i modlitwy nad darami poszczególnych okresów liturgicznych. Ks. S. Czerwik drukował swoje *Rozmyślenia nad modlitwą Kościoła* na łamach „Przeglądu Katolickiego” 62 (1984) nr 1—21. Za granicą wydano kilka książek, które służą pomocą w rozważaniu i w studium modlitw mszału Pawła VI. Trzeba tu wspomnieć dwutomowe dzieło zbiorowe liturgistów krajów języka niemieckiego (*Erhöre die Bitten deines Volkes. Geistliche Kommentare zu den Orationen des Messbuches für Verkündigung und Meditationen*, t. I: *Die Sonntage im Jahreskreis*, Freiburg 1978; t. II: *Advent und Weihnachtszeit*, Freiburg 1979), które ma być pomocą dla przepowiadania i medytacji oracji mszalnych. Istnieje także praca A. Bauera i H. Steifela (*Mit der Kirche beten*, Stuttgart 1978) o modlitwach dnia oraz rozważania J. Paschera (*Die Orationen des Missale Romanum Papst Pauls VI*, t. I—IV, St. Odilien 1981—1984) o racjach nowego mszału.

Do istniejących już prac, których przedmiotem są teksty eucharystii mniejszej Mszału Rzymskiego, dołącza książka Klemensa Richtera, profesora liturgiki uniwersytetu w Münster, którego znany z rozważań na temat roku kościelnego (*Was ich vom Kirchenjahr wissen wollte*. Zu Fragen aus der Gemeinde von heute, Freiburg³ 1984) oraz z rozważań Mszy św. (*Was ich von der Messe wissen wollte*. Zu Fragen aus der Gemeinde von heute, Freiburg³ 1986).

Na treść omawianej książki Richtera składają się przepracowane rozważania niedzielnych oracji mszalnych, które wcześniej przez rok udostępniane były czytelnikom *Christ in der Gegenwart* oraz medytacje oracji uroczystości Pańskich. Rozważania po-